

Р.В. Стоянов

СВИНЦЕВІ ТРИЛИСНИКИ З ЕЛЛІНІСТИЧНОГО НЕКРОПОЛЯ ХЕРСОНЕСА ТАВРІЙСЬКОГО

У статті робиться спроба інтерпретації однієї з груп знахідок із поховань некрополя Херсонеса елліністичного періоду.

За більш як 150 років розкопок, що проводилися на території міського некрополя Херсонеса Таврійського, був накопичений величезний речовинний матеріал. На жаль, велика частина поховань, які належать до елліністичного періоду, на теперішній час не введена до наукового обігу. Ця ситуація пояснюється тим, що більшість із поховань було розкопано в дореволюційний період. Природно, що в той час тільки розроблялися основні методи ведення розкопок і опрацювання матеріалів. Тому результати досліджень, що проводилися з 1891 по 1914 рр. на некрополі, потребують вивчення звітів і знахідок. Більшість речей із поховань, розкопаних під керівництвом К.К. Косцюшка-Валюжинича (1891—1907), Н.І. Рєпнікова (1908), Р.Х. Лепера (1909—1914), залишаються невиданими. Праці Г.Д. Белова є першою (і єдиною) спробою систематизації матеріалів, що мають відношення до елліністичного некрополя Херсонеса. У статтях дослідника наведено загальну характеристику і головні риси некрополя, накреслено основні проблеми щодо його вивчення. Проте невірешним залишається головне — публікація речей з розкопок і їх датування. Це необхідно для вирішення цілої низки питань, пов'язаних з минулим Херсонеса. У цій статті робиться спроба інтерпретації однієї з груп знахідок із поховань некрополя елліністичного періоду.

Під час роботи з матеріалами херсонеського некрополя мою увагу привернула одна група знахідок із поховань. У різночасових звітах дослідників вони іменуються «свинцевими трилисниками», «трипалими пензлями», «свинцевими пензлями», «свинцевими шпильками», «свинцевими нарізками», «свинцевими сержками». У двох випадках подано зображення цих предметів. В описі до звіту за 1893 р. ¹ К.К. Косцюшко-Валюжинич дає малюнок такої знахідки (рис. 1). Ще одне зображення цього виробу наведено в ілюстраціях до щоденників розкопок Р.Х. Лепера на території некрополя, виданих К.Е. Гриневичем.

В усіх випадках мова йде про вироби, що являють собою свинцеву пластину, розрізану з одного боку на три частини. Розрізані частини загнуті всередину на 1—2 мм. Нерозрізана частина пластин була загорнута спірально. Створюється таке враження, що вона оберталася навколо якоїсь основи, а не була загнута у вигляді гачка, як зазначено у звітах дослідників. Під «гачком», очевидно, мають на увазі короткий кінець, якого не вистачило, щоб зробити завиток. Розмір пластин коливається від 0,05 до 0,012 м (рис. 1). На деяких примірниках простежуються сліди червоної фарби. Уперше на цю особливість свинцевих трилисників звернув увагу Г.Д. Белов ².

Спроби пояснити призначення цих виробів були неодноразовими. Приналежність подібних знахідок до прикрас відмічав у звітах в Імператорську археологічну комісію К.К. Косцюшко-Валюжинич ³. Дослідник вважав, що ці предмети «...могли служити замість теперешніх головних шпилек для удержання прически» ⁴. В іншому місці він пише, що свинцеві трилисники «...признаються некоторыми за принадлежность

для завивки волос»⁵. У щоденниках Р.Х. Лепера ці знахідки іменуються «свинцевими шпильками»⁵. Хоча ніяких думок з приводу функціонального призначення пластин дослідник не дає, таке найменування вказує на інтерпретацію цих виробів як шпильок для зачіски. Г.Д. Белов також вважає ці вироби шпильками для зачіски і відносить їх до знахідок, характерних для некрополя елліністичного періоду⁶. В працях інших дослідників ці вироби іменуються «свинцевими сережками» і датуються елліністичним часом⁷.

Під час аналізу звітів про розкопки некрополя з 1891 по 1988 р. мною було зафіксовано 25 поховань з «свинцевими пластинами» (таблиця). У фондах Національного заповідника «Херсонес Таврійський» в матеріалах із розкопок К.К. Косцюшка-Валюжинича зберігається 117 одиниць подібних пластин⁸ (рис. 2). Знахідки з розкопок Р.Х. Лепера не збереглися. Більша частина поховань, що містять

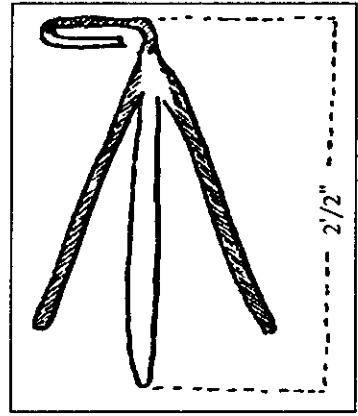

Рис. 1. Свинцеві трилітники з поховання 360/1893 (схематичний малюнок К.К. Косцюшка-Валюжинича)

трилітники, була розкопана в роки керівництва розкопками К.К. Косцюшком-Валюжиничем. За період з 1891 по 1907 р. за матеріалами звітів виділяються 18 поховань. В 11 випадках кількість пластин, що були знайдені серед поховального інвентаря, не вказана. Отже, 34 пластини, що залишилися, ймовірно, належали до цих поховань. У матеріалах з розкопок західної ділянки некрополя в 1988 р.⁹ зафіксована тільки одна свинцева пластина, що була знайдена в заповненні поховання. Поховання використовувалося повторно, принаймні одноразово у могилі знаходилося три кістяки, один із яких був зрушений, і цей виріб міг потрапити туди випадково і належати до зруйнованого поховання. Більшість могил, у яких знайдено трилітники, припадають на місцевість уздовж південної смуги міських оборонних мурів. Група з 16 могил була розкопана на території між VIII і XI вежами (рис. 3). Три поховання знаходилися на східній ділянці міського некрополя, що пролягає уздовж Карантинної бухти і по схилах Карантинної балки. Три поховання розкопані на західній ділянці, розташованій уздовж лінії західних оборонних мурів і на схилах Пісочної балки. Всі поховання були розміщені в межах елліністичного некрополя Херсонеса, що датується кінцем IV — серединою I ст. до н. е.¹¹.

Більшість із згаданих поховань мали подібний устрій. Це так звані черепичні гробниці, де для обкладання могил та їх перекриттів використовувалися кіраміді. У 15 похованнях могильні ями були обкладені черепицями і ними ж перекриті. Одне поховання (619/1896; перед рисою — номер поховання, за рисою — рік розкопок) має могильну яму, обкладену черепицею без перекриття. В іншому випадку могильна яма була обкладена вапняковими плитами, які, у свою чергу, зсередини були обкладені черепицею (1016/1900). У могилі 160(тп)1910 могильна яма була обкладена черепицями тільки з одного боку. У похованні 84/1988 пластини були знайдені серед різночасового матеріалу в насипу могильної ями земляної гробниці з вирубанім у материковій скелі дном. Поховання 151(8)/1910 теж являло собою земляну могилу з вирубом, проте кістяки в цій могилі були перемішані. Очевидно, і в зазначеному випадку мало місце повторне поховання в ранню могилу. Три могили (1947/1905, 71(10)/1910, II/1913), ймовірно, теж були простими земляними гробницями. Два поховання, розкопані в роки, коли Р.Х. Лепер керував розкопками (1904—1914 р.), не мають опису устрою могильної ями, тому можуть бути віднесені до типу земляних гробниць тільки а ргіогі. З опису устрою могил видно, що в більшості з них у конструкції були використані черепиці (18 випадків). Якщо свинцеві пластини знаходилися в землі, в насипу могильної ями (два поховання), це свідчить про те, що вони могли і не мати відношення до зазначеного поховання, а потрапили в заповнення разом із землею з іншої (зруйнованої під час риття ями цього поховання або раніше) могили. Оскільки на тих самих ділянках некрополя Херсонеса ховали протягом тривалого часу, випадки руйнації попередніх гробниць тут трапляються часто. У випадках, коли про конструкцію могил немає згадок у щоденниках, вони вважаються земляними гробницями, тому що серед знахідок не згадана черепиця. Проте, з огляду на те, що Р.Х. Лепер відзначав тільки атрактивні речі, кіра-

**Перелік поховань, в яких були знайдені рештки вінків
з свинцевими трилисниками**

Рік розкопок	Місцезнахідки	№ поховання	Тип могили	Кількість трилисників	Датування поховання
1893	Коло падених міських мурів в районі куртин 10—14 між вежами VIII—XII	360	Черепична	6	Клейма на черепиці Синопа. II хронологічна група
1893	Там же	366	«	—	Чорнолакова тарілка — еллінізм
1893	« «	377	«	—	Те саме
1893	« «	378	«	—	« «
1893	« «	379	«	—	« «
1893	« «	380	«	—	« «
1893	« «	381	«	—	« «
1893	« «	382	«	—	« «
1893	« «	383	«	—	« «
1893	« «	384	«	—	« «
1893	« «	385	«	—	« «
1893	« «	386	«	—	« «
1893	« «	387	«	—	« «
1893	« «	388	«	—	« «
1895	Біля куртин 9 і 13, у периболі вежі X	598	«	26	Чорнолакова тарілка — еллінізм. Клеймо на черепиці. Синопа. II хронологічна група
1896	Біля куртини 20 і вежі Зевона (XII)	619	«	8	Чорнолакова тарілка — еллінізм
1896	Там же	629	«	3	Те саме
1900	Біля протейхізми напроти куртини 19	1016	«	6	Теракоти — кінець II ст. до н. е. 2 золоті сережки — не пізніше II ст. до н. е. Блюдце під графітовим лаком — еллінізм
1905	Там же	1947	Земляна	10	—
1910	Біля куртини 4, напроти вежі III	160 (пт)	Черепична	8	Монета — еллінізм
1910	Там же	71(70)	«	14	Унгвітарій — друга половина III — перша половина II ст. до н. е. фрагмент мегарської чашки — еллінізм
1910	« «	151(8)	Земляна з вирубом	1	Монета 140—130 р. до н. е.
1913	Між Карантинною бухтою і шосе	II	Черепична	2	—
1988	У районі західних оборонних мурів	84	Земляна	1	Матеріал змішаний

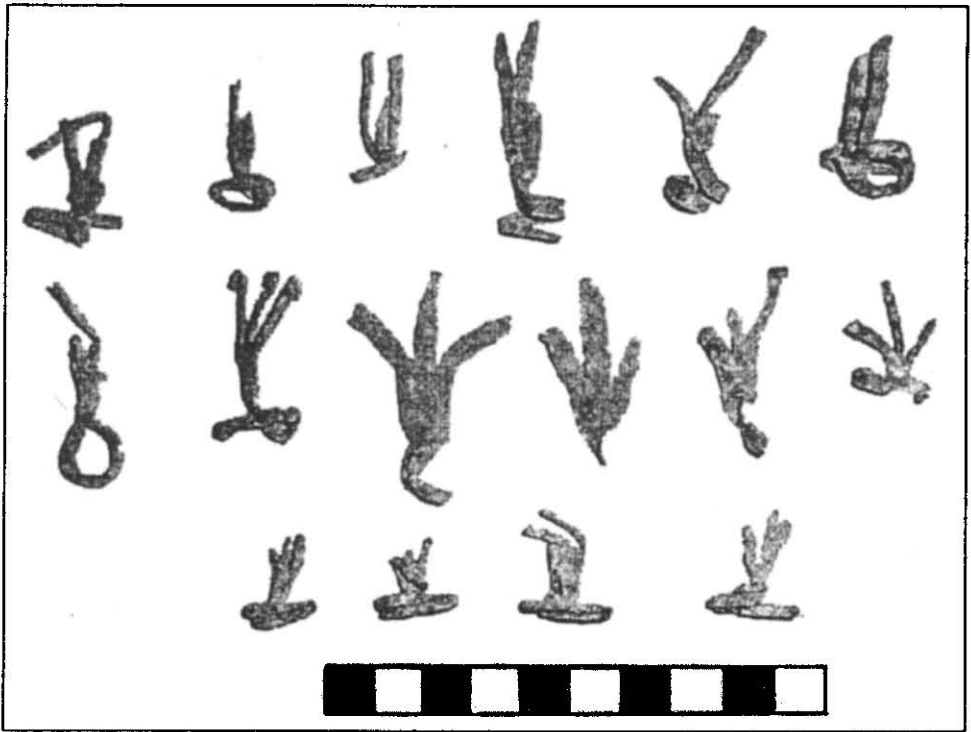

Рис. 2. Свинцеві трилисники з розкопок К.К. Косцюшка-Валюжинича

міди цілком могли не потрапити до його опису. Тільки про одну могилу, що містила свинцеві пластини, можна впевнено стверджувати, що вона не мала черепиці в обкладинці могильної ями. Кістяки в похованнях були зорієнтовані черепом на схід (із невеличкими відхиленнями до півночі або півдня). Там, де орієнтація кістяків не зазначена в описі поховання, вона легко встановлюється за кресленнями і схемами відповідних ділянок розкопок, що знаходяться в звітах і щоденниках дослідників. Всі поховання були зроблені за обрядом інгумації. Кістяки знаходилися у витягнутому положенні, кістки рук і ніг витягнуті.

У більшості випадків в описі поховань не зазначалося, в якій саме частині кістяка розташовано пластини. Лише в описі могили 598/1895 зазначено, що свинцеві трилисники були знайдені в районі черепа кістяка. В інших випадках про розташування пластин у верхній частині кістяка свідчить те, що під час переміщення поховального інвентаря вони згадуються серед предметів, розміщення яких біля голови не викликає сумнівів (сережки, намисто). Про те, що всі пластини знаходилися у верхній частині кістяків, посередньо свідчить їх інтерпретація розкопниками як шпильок для завивки або укладки зачіски. Цікаво те, що в більшості поховань кількість виявлених пластин була парною.

В усіх згаданих могилах знайдений поховальний інвентар. Відразу необхідно зазначити, що велика частина знахідок втрачена і не може бути використана для датування. Проте предмети, що вдалося ідентифікувати в результаті роботи в архіві і фондах Херсонського музею, дозволяють датувати значну їх частину. Більшість поховань, що містять свинцеві пластини, були відкриті в роки завідування розкопками К.К. Косцюшка-Валюжинича. Як зазначали дослідники¹², К.К. Косцюшко-Валюжинич під час опису речей вживав стандартні вираження — штампи. Коли під час опису тарілки в звіті зазначено, що вона покрита чорним лаком, це в більшості випадків означає, що лакове покриття було гарної якості. Для випадків, коли трапляється покриття другого роду, дослідник звичайно вживає інші терміни: «графітовий колір», «бурий лак» та ін. Це може побічно підтвердити датування принаймні в межах елліністичного періоду (кінець IV — перша половина I ст. до н. е). Сам дослідник зазначав, що знахідки свинцевих пластин «...часто зустрічаються в древнегрецьких гробницях»¹³. Належність могил із свинцевими трилисниками до елліністичного періоду визнана ус-

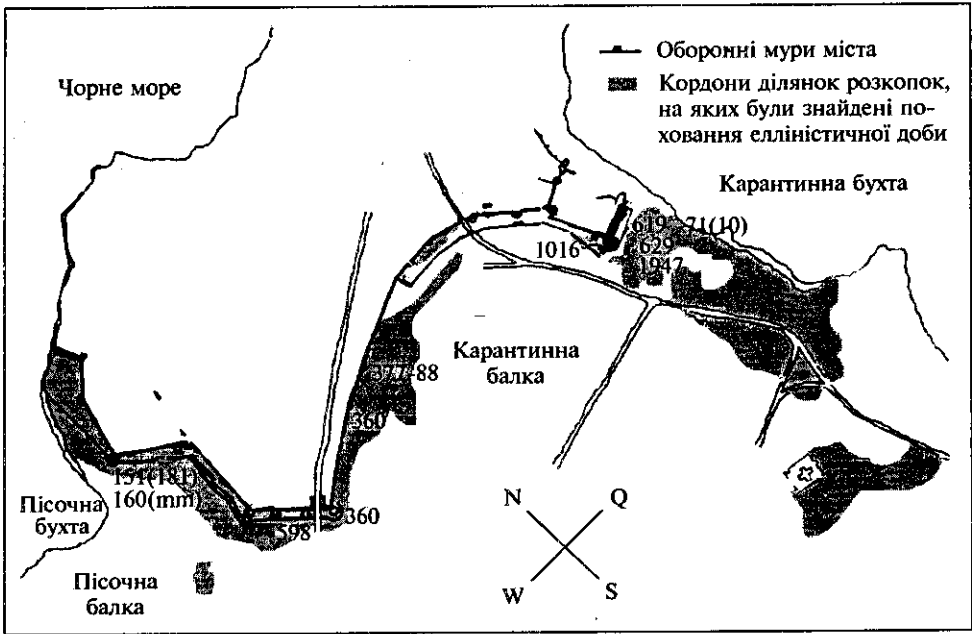

Рис. 3. Схематичний план елліністичного некрополя Херсонеса Таврійського

іма дослідниками. Проте до останнього часу не було зроблено спроби звузити дату існування цих могил у некрополі.

На черепицях з обкладки двох могил (360/1893, 598/1893) були клейма, що належали до II хронологічної групи клейм Синопи.^{*} Загальновизнаним є той факт, що черепиця не є надійним матеріалом для датування поховань, оскільки найчастіше вона використовувалася в конструкціях могил вдруге. Все ж важко собі уявити, щоб такий виріб зберігався понад 100 років перед тим, як його було використано в похованні. Досвід аналізу поховань із черепичним устроєм, що містили датований поховальний інвентар, показує, що в більшості випадків різниця між датою виробництва черепиці і часом використання її в конструкції могили становила не більше 50—70 років.

Монети були знайдені в двох могилах (151(8)/1910, 160(mm)/1910). Одна монета загублена, інша датується 140—130 р. до н. е.¹⁵

Серед поховального інвентаря були знайдені флакони — унгвітарії (1016/1900, 71(10)/191). Флакон із поховання 71(10)/1910 являв собою посудину веретенподібної форми з округлими плечами, горло вузьке, циліндричне, наполовину відбите, ніжка витягнута через звуження вмістилища, що зберігає яйцеподібну форму. Флакон був покритий лаком бурого кольору, тьмяного відтінку. Тісто щільне, сіро-бежевого відтінку. Колір глини може вказувати на місцеве виробництво посудини. Висота збереженої частини — 14,5 см, діаметр тулуба — 4,8 см, діаметр основи — 2,5 см. За формою посудина близька до IV типу флаконів (по типології М. Парович-Пешикан¹⁶), що датуються другою половиною III — початком II ст. до н. е., або до V типу унгвітаріїв, що датуються 3/4 III—II ст. до н. е. (за типологією Л. Форті¹⁷). Аналогічні флакони для олії є типовою знахідкою для елліністичних грецьких некрополів. Цю дату для згаданого поховання підтверджує і знайдений тут фрагмент бічної стінки мегарської чашки, покритий чорним лаком тьмяного відтінку. Цей тип флаконів виготовлявся спеціально для поховань. Оскільки вони в своїй більшості не належали до коштовних речей, термін між їх виробництвом і часом використання був досить коротким. Отже, ці флакони дають *terminus ante quem* для існування могил з трилисниками.

У двох могилах (1016/1900, II/1913) були знайдені теракоти. Вигляд фігурок з поховання 1016/1900 був опублікований¹⁸. За формою теракоти, вільним трактуванням одягу, пози і жестів зображених жінок ці фігурки можуть бути віднесені до пізньоелліністичного періоду середини — кінця II ст. до н. е. В цих виробках уже по-

^{*} Висловлюю подяку В.І. Кацу за визначення клейм.

мітна деяка недбалість, груба спрощеність форм, так не характерна для фігурок IV—III ст. до н. е., прототипом яких були скульптури відомих грецьких майстрів. Судячи з сіруватого відтінку глини і її зернистої структури, перед нами — продукція місцевої майстерні. Як зазначалося Г.Д. Беловим, теракоти являли собою не випадковий набір, а однорідний комплект фігурок, однакових за складом глини, технікою виконання і сюжетом. Перед нами вироби, які були зроблені спеціально для використання в поховальному обряді¹⁹.

Сережки знайдені в 4 могилах (366/1893, 1016/1900, 160(mm)/1910, II/1913). Дві золоті сережки виявлені в могилі 1016/1900, являли собою коло 2,5 см у діаметрі, із витого дроту, що тоншає до кінця. Закінчується з одного боку широким орнаментованим циліндром, до якого прироблена левина голівка. Протилежний кінець дроту зігнутий таким чином, що він вкладався до пащі лева. Сережки аналогічної форми були знайдені в гідрії № 4 зі херсонеського склепу № 1012. За аналогіями ці вироби датуються 306—281 р. до н. е.²⁰ Проте сережки з могили 1016/1900 мають низку відмінностей від вищезгаданих прикрас. Наші сережки більшого діаметру (діаметр сережок зі склепу № 1012 — 1,7 см), крім того, сережки з поховання 1016/1900 мали більш ретельну обробку деталей, ніж сережки зі склепу № 1012, що були досить грубої («архаїчної», за зауваженням К.К. Косцюшка-Валюжинича) форми. У даному випадку перед нами подальший розвиток форми сережок із левиними голівками, характерної, очевидно, для другої половини II ст. до н. е. Зазначений даті не суперечать і згадані вище теракоти з цього поховання.

Поховальний інвентар могил, в яких були знайдені свинцеві трилисники, свідчить про те, що тут були поховані жінки. На це вказують знахідки в могилах таких атрибутів жіночих поховань, як сережки (див. вище), намиста (366/1893, 598/1895, 1016/1900, 160 (mm)/1910, II/1913, 84/1988, персні (366/1893, 1016/1900), обручки (598/1895, 151(8)/1910, II/1913, бронзове дзеркало (151(8)/1910. В могилі 366/1893 було знайдено кістяне облицювання «ручки від ножа» (за зазначенням К.К. Косцюшка-Валюжинича). Кістяна платівка з візерунком також знаходилася в похованні 160(mm)/1910. Це облицювання в могилі цілком могло належати обкладці скриньки або ручки дзеркала. Оскільки в могилі було зроблено повторне поховання, під час учинення якого поховальний інвентар більш раннього часу був зруйнований, визначити приналежність цієї знахідки неможливо.

Характерною категорією інвентаря, виявленого в усіх без винятку аналізованих похованнях, були чорнолакові тарілки. На жаль, нині усі вони недоступні для вивчення. Іншою загальною рисою цих поховань була наявність свинцевих трилисників. Не викликає сумніву те, що ці пластини були виготовлені спеціально для поховання. Вони просто не могли бути якось використані в побуті через свою тендітність. Крім того, серед матеріалів із розкопок городища подібні знахідки не траплялися. Використовувати трилисники як шпильки для укладки зачіски померлих неможливо, тому що вони мають не прямий, а завернутий спіралью край. Заклювати волосся іншою стороною пластини теж неможливо. Навіть за швидкого погляду на ці вироби цілком очевидно, що «листки» не могли бути використані як шпильки через свою довжину (у деяких випадках — до 1 см). Крім того, на багатьох пластинках ця частина пофарбована в червоний колір. Важко уявити, що листки спеціально фарбувалися перед тим, як бути використаними, тобто уткнути у волосся, коли пофарбована частина не була видна. Використовувати їх для завивки волосся також незручно. Якщо волосся покійних і завивалося перед похованням, незрозуміло, чому для цього потрібно було взяти настільки незручний для цієї мети предмет. Взагалі використовувати виріб із свинцю для укладки або завивки волосся вкрай незручно як через масу, так і через його тендітність.

Найближчою аналогією херсонеським свинцевим трилисникам є свинцеві листи від поховального вінка з некрополя Апполонії в районі Приморського саду²¹. Датується цей вінок кінцем III—II ст. до н. е., що збігається з існуванням поховань із свинцевими трилисниками в Херсонесі. Звичай класти вінки в поховання був широко розповсюджений у давніх греків. Поховальні вінки відомі як в некрополях материкової Греції, так і в грецьких колоніях. Відомі знахідки поховальних вінків і для елліністичного некрополя Херсонеса²². Про те, що херсонеські свинцеві пластини були деталями від поховальних вінків, свідчить низка фактів. З перелічених вище поховань у двох (II/1913, 84/1988) були виявлені інші деталі від поховальних вінків — бронзове листя. У могилі 71(10)/1910 при кістяку була знайдена дуга, спіралью звер-

нута з залізного і мідного дроту. Подібна дуга могла бути основою для поховального вінка, на якій кріпилися його деталі. Цікаво, що в згаданому вінку з Апполонії основи, на яку могли кріпитися деталі вінка, знайдено не було²³, як і в більшості зі згаданих поховань із Херсонеса. При цьому кінчики свинцевих листів були закручені у вигляді спіралі, подібно кінчикам свинцевих трилисників. В зазначеному випадку основа вінка, на якій кріпилися ці деталі, була зроблена з органічного матеріалу (рослини або шкіряного шнура), що не зберігся. Свинцеві трилисники мали імітувати квіти (про це свідчать сліди червоної фарби на них).

Перед нами новий тип поховальних вінків, характерний для елліністичного некрополя Херсонеса. Вінок складався з основи (органічної або металевої), на якій кріпилися «свинцеві квіти», що фарбувалися в червоний колір. Іноді поряд із свинцевими деталями в цих вінках використовувалися бронзові листи. Використання натуральних квітів, гілок і листя рослин у подібній конструкції дуже ймовірно, проте перевірити це неможливо. Вінки клалися безпосередньо на голову покійного. Поховання, в яких були зафіксовані сліди від цього типу вінків, подібні за основними елементами конструкції, обряду поховання, супровідного інвентаря. Всі поховані були особами однієї статі. Час, коли ці могили існували в міському некрополі, укладається в хронологічний відрізок близько ста років, з кінця III до кінця II ст. до н. е. Очевидно, у цей час окрема частина населення міста виділялася за релігійною, соціальною або якоюсь іншою ознакою, що знайшло свій відбиток у специфічній формі поховального обряду, однією з характерних рис якого була особлива форма поховальних вінків.

¹ Белов Г.Д. Некрополь Херсонеса классической и эллинистической эпохи // АСГЭ. — XIX. — Л., 1978.

² Белов Г.Д. Некрополь Херсонеса эллинистической эпохи // АСГЭ. — XIX. — Л., 1978. — С. 53.

³ Косцюшко-Валюжинич К.К. Отчет о разведках и раскопках в Херсонесе // ОАК за 1895. — СПб., 1987. — С. 87.

⁴ Косцюшко-Валюжинич К.К. Продолжение раскопок 1899 г. с наружной стороны южного участка городской оборонительной стены (перибол) // Арх. НЗХТ. — № 9 (2), Л. 22.

⁵ Косцюшко-Валюжинич К.К. Раскопки некрополя у Карантинной бухты и выше на месте монастырского скотного двора. // Арх. НЗХТ. — № 14 (6), Л. 111.

⁶ Лепер Р.Х. Раскопки херсонесского некрополя в 1910 г. // ХСб. Севастополь, 1927. — С. 224.

⁷ Белов Г.Д. Некрополь Херсонеса эллинистической эпохи. — С. 53.

⁸ Зубарь В.М., Шевченко А.В., Липавский С.А. Некрополь Херсонеса Таврического. Материалы и исследования. — К., 1990. — С. 14—15.

⁹ Фонды НЗХТ. — Свинцовые изделия из раскопок К.К. Косцюшко-Валюжинича.

¹⁰ Зубарь В.М., Шевченко А.В., Липавский С.А. Указ, соч. — С. 15.

¹¹ Під час створення схематичного плану за основу було взято план Янишева (Янышев. План некрополя Херсонеса Таврического. // Арх. НЗХТ. — Папка № 25, 520).

¹² Белов Г.Д. Некрополь Херсонеса эллинистической эпохи. — С. 46.

¹³ Рогов Е.Я. Некрополь Панское I и его место среди некрополей IV—III вв. до н. э. в Северном Причерноморье. // Автореф. ... канд. истор. наук. — СПб., 1998. — С. 56.

¹⁴ Косцюшко-Валюжинич К.К. Арх. НЗХТ. — № 14 (6), Л. 111.

¹⁵ Кац В.И. Керамические клейма Херсонеса Таврического. — Саратов, 1994. — С. 50, 76.

¹⁶ Анохин В.А. Монетное дело Херсонеса (IV в. до н. э. — XII в. н. э.). — К., 1977. — № 175. — С. 146.

¹⁷ Парович-Пешикан М. Некрополь Ольвии эллинистического времени. — К., 1974. — С. 110. — Рис. 95.

¹⁸ Forti L. Gli unguentari del primo periodo ellinista. Rendiconti dell' Accademia di archeol. // Let. E bel. Arti di Napoli. — 1963. — V. 37. — P. 12. — Taf. VII. № 1—5.

¹⁹ Белов Г.Д. — С. 58. — Рис. 11.

²⁰ Белов Г.Д. — С. 58.

²¹ Гриневич К.Э. Стены Херсонеса Таврического // ХСб. — Севастополь, 1962. — Вып. 1. — С. 22—23. — Рис. 10.

²² Manzevitch F. Ein grabfund aus Chersones. — Leningrad, 1932. — Т. 2. — P. 9.

²³ Младенова Я. Погребалните венци от некропола на Аполония през 1947—49 р. Аполония. — София, 1963. — С. 291—292. — № 895.

²⁴ Там же. — С. 292.

Одержано 10.10.2000

СВИНЦОВЫЕ ТРИЛИСТНИКИ ИЗ ЭЛЛИНИСТИЧЕСКОГО НЕКРОПОЛЯ ХЕРСОНЕСА ТАВРИЧЕСКОГО

На основании анализа материала и аналогий реконструируется новый тип погребальных венков, характерный для эллинистического некрополя Херсонеса. Венок состоял из основы (органической или металлической), на ней крепились «свинцовые цветы», которые окрашивались в красный цвет. Иногда рядом со свинцовыми деталями в данных венках использовались бронзовые листья. Использование натуральных цветов, ветвей и листвы растений в подобной конструкции очень вероятно, однако проверить это невозможно. Венки клались непосредственно на голову покойного. Погребения, в которых были зафиксированы следы от этого типа венков, подобны по основным элементам конструкции, обряда погребения, сопроводительному инвентарю. Все похороненные были лицами одного пола. Эти могилы существовали в городском некрополе около ста лет, с конца III по конец II в. до н. э. Очевидно, в то время часть населения города выделялась по религиозному, социальному или какому-то другому признаку, что отразилось в специфической форме погребального обряда, одной из характерных черт которого была особая форма погребальных венков.

R. V. Stoyanov

LEAD TREFOILS FROM THE HELLENISTIC NECROPOLIS OF CHERSONESE TAURIAN

On the basis of analysis of the material and analogies, a new type of burial chaplets, characteristic of the Hellenistic necropolis of Chersonese, is reconstructed. A chaplet consisted of the base (organic or metallic), to which «lead flowers» painted into red colour were attached. Sometimes, those chaplets included bronze leaves along with lead parts. The use of natural leaves, branches, and plants' foliage seems to be very probable in such a construction, but it cannot be verified. Chaplets were placed directly on the head of the deceased. Interments, in which the traces of chaplets of this type were fixed, are similar by the basic elements of the construction, burial rite, and grave goods. All the buried persons had the same sex. These graves appeared in the urban necropolis during one hundred years, from the second half of the III century BC till the second half of the II century BC. It is evident that, at that time, a part of the urban population was distinguished by religious, social, or other signs. This was reflected in the specific form of a burial ceremony, one of the lineaments of which was a special form of burial chaplets.

В.В. Дідик

НОВІ ЗНАХІДКИ КОЛА ВИЇМЧАСТИХ ЕМАЛЕЙ У ВОДОЗБОРАХ СІВЕРСЬКОГО ДІНЦЯ ТА ДНІПРА

Розглянуто випадкові знахідки прикрас виїмчато-емалевого стилю на території Харківської та Черкаської областей.

За минуле десятиліття реєстр виробів східноєвропейських «варварських» емалей на теренах лісостепового Дніпро-Донецького межиріччя значно поповнився новими пунктами¹. Крім випадкових знахідок, виїмчато-емалеві прикраси неодноразово зафіксовані під час стаціонарних розкопок поселень та могильників пізньозарубинецького та київського типів у Шишиному-5, Приоскольському-2, Головіному-1, Занках, Рябівці-3, Картамишевому-2 тощо². Таким чином, пізньозарубинецько-київська належність емалевих прикрас не викликає ніяких сумнівів, про що вже неодноразово йшлося в спеціальній літературі³.

© В.В. ДІДИК, 2001